

Hétköznapi kétnyelvűség

A szociolingvisztikai, alkalmazott nyelvészeti és nyelvpedagógiai tanulmányokat összesítő kötet 2019-ben jelent meg a Ráció Kiadó és a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány kiadásában. Az írás egy éveken át tartó (2013–2017) longitudinális, empirikus kutatás eredményeit közli, melynek szerzője Tódor Erika-Mária, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Karának docense. A kötet saját magát az erdélyi magyar kétnyelvű viselkedés, azon belül pedig az iskolai nyelvhasználat egy lehetséges értelmezési lehetőségeként identifikálja. Választott módszere az integrált kutatási modell.

A szerző fő célkitűzése, hogy a kisebbségben élő erdélyi magyarok oktatási intézményeinek nyelvhasználati szokásait rögzítse – egyfajta önelemzéseként. Az összefoglaló jellegű és egyben hiánypótló kutatás egyaránt tartalmaz egyéni és csoportos munkákat. Az írás legnagyobb erénye a címben is megjelölt hétköznapiság és narrativitás. Nem csupán szokványos tudományos szövegek gyűjteményéről van szó, hanem egyéni és közösségi történetekről, a két- és többnyelvűség mindennapjaiból merített pillanatokról, attitűdökről. Az adott közösségben szocializálódott szubjektum vagy nyelvhasználó, maga a nyelvi énkép kerül ugyanis előtérbe. Tódor Erika-Mária egyik hipotézise, hogy a nyelvi viselkedésen keresztül a személyiség holisztikussága tükröződik. A kutatás terepeként – a család után második legfontosabb szocializációs szintér – az iskola jelenik meg. A választás hátterében az áll, hogy a nyelvi én kialakulásához az iskolában szerzett tapasztalatok, a nyelvtanulási élmények, a beszélgetések, a két nyelv találkozása és egymásra hatása, a társadalmi normákhoz való igazodás mind-mind fokozottan hozzájárul. A szerző az iskola nyelvi képéhez sorol minden olyan verbális vagy vizuális elemet, amely kommunikációs igényt vagy funkciót tölt be, tehát nyelvi elemként realizálódik. Ilyenek például az iskolai, tantermi interakciók, párbeszéd, írott elemek, a képek, feliratok, táblák. Jelen kötetben a kutatás azon részét publikálja, amely a vizuális nyelvi elemekre, tehát az iskolai nyelvi tájképre vonatkozik. A kutatás azt is figyelembe veszi, hogy a felsorolt tényezők erősen függenek magától a kontextustól, ezért is nyernek valójában létjogosultságot a korábban pozitívumként említett egyéni történetek. Bár minden helyzet egyedi és egyszeri, a „közösségek rejtett hálózata” mindig ott áll a háttérben. A vizsgált célcsoport egy kisebbség, ezért nyelvi magatartása több szempontból is sajátos. A szövegből kiderül, hogy a romániai magyar fiatalok mobilisabbak, mint az előző generáció, nyelvhasználatuk is sokszínűbb. Míg a múltban a nyelvhasználati különbségek leginkább a falu és a város között mutatkoztak meg, manapság – a digitális kommunikációnak köszönhetően – ez a különbség eltűnőben van, viszont a virtuális térnek való kitettség és az információs társadalom újabb kihívást jelent. Ebben az értelemben az oktatásnak óriási feladata és felelőssége van: ez pedig a tudatos nyelvhasználóvá, beszélővé való nevelés. Az iskolának hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a diákok különböző beszédhelyzetekben,

annak megfelelően képesek legyenek a regiszterek, a nyelvváltozatok, vagy akár a különböző nyelvek közötti váltásra. Az iskolában található vizuális kommunikatív elemek, azaz maga a nyelvi tájkép jelként is funkcionál. A nyelvpolitikáról, különféle képviselt ideológiákról, a közösség sajátos szokásokról is tanúskodik. Az osztályterem tehát úgy működik, mint egy lekicsinyített társadalom. Az iskolai nyelvhasználat azonban nem teljesen tükrözi a valós társadalmi gyakorlatot, hiszen a tannyelv, a környezet nyelve és az állam nyelve nem feltétlenül egyeznek. A kötet szerkezetileg nyolc fejezetre tagolódik. Az első három fejezet bő elméleti, módszertani, kultúrtörténeti áttekintését adja a nyelvi tájképnek. A negyedik fejezetben tisztázza a nyelvi viselkedés és a nyelvi énkép fogalmát, beszél az anyanyelvről és a nyelvi attitűd kérdéseiről. Ezt követően a magyar tannyelvű iskolákban gyűjtött adatokat dolgozza fel a szerző. Ebben a fejezetben ír a nyelvhasználati szokásokról, rutinokról, a kétnyelvűségről, valamint az igen érzékeny témának számító tulajdon- és helyszínevek használatáról. Mivel átfogó képet szeretne adni az iskolai helyzetről, ezért a tanárok nyelvi életútjára, a kisegítő személyzet (titkárok, takarítók) nyelvhasználatára és az iskolai ügyintézésre is kitér. A pedagógusok külön megkérdezésére korábbi kutatásokban nem igazán van példa, így ez külön kiemelendő. Válaszaikat több helyen szó szerint is idézi. Ezek után nyelvi interferencia és transzlingvális jelenségekről, kódváltásról, romanizmusokról beszél, vagyis a két- és többnyelvűség, valamint az erdélyi multikulturalitás természetes velejáróiról. Ebben a fejezetben közli egy vendégnyelvi elemekkel kapcsolatos kérdőív eredményeit és az ezzel kapcsolatos következtetéseket, leírja a fiatalok ambivalens nyelvi magatartását. Az utolsó két fejezetben a szerző leírja, hogyan segíthetik ezek a tanulmányok a tanórákat, hogyan járulnak hozzá a fejlesztéshez. Elismerésre méltó, hogy nem akarja, hogy kutatása megálljon a leírás szintjén, szeretné az eredményeket gyakorlatban is hasznosítani. A kötet végén román és angol nyelvű összefoglalót olvashatunk. A kötet mind tudományos, mind módszertani szempontból helytálló. A cím témamegjelölő, figyelemfelkeltő, az előzetes hazai és nemzetközi szakirodalom tisztázott, a megfogalmazott célkitűzés világos, az eredmények közzlése logikus. Nemcsak egy szempontból vizsgálódik, másokat is bevon a kutatásba, egyaránt alkalmaz kvantitatív (kérdőív, fókuszcsoportos beszélgetés, fényképes dokumentáció) és kvalitatív (interjú, terepkutatás, résztvevő megfigyelés) méréseket. Mindezekon túlmenően odafigyel az egyéni történetekre, ennek köszönhetően az írás laikusok számára is élvezhető. A zárás és kitekintés után a két idegen nyelvi összefoglaló lehetővé teszi, hogy a román anyanyelvű többség vagy bármely külföldi az adott téma iránt érdeklődő nagyvonalakban képet kapjon a kutatásról. Úgy gondolom, hogy ezen állapotfelmérés nagyon aktuális, nagyon praktikus, mindezek mellett hiteles és valóban hozzájárul az erdélyi, magyar tannyelvű iskolák programjának fejlesztéséhez. Bár egyértelműen hozzájárul a magyar nyelvmentési akcióhoz, nem csak a nyelvészek, de a szociológusok, pedagógusok és pszichológusok érdeklődését is felkelti, hiszen számos nyelvi, kulturális sztereotípiát is megmagyaráz, leépít. Az összefoglalt erények tükrében ajánlom elolvasásra.

Tódor Erika-Mária (2019): *Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban*. Ráció Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest.